

Pilat al istoriei

Dacă nu s-ar fi nimerit să guverneze provincia Iudeea, din împruternicirea împăratului Tiberius, tocmai pe vremea când căpeteniile evreilor au trimis în fața judecății romane pe un aproape necunoscut profet, Iisus din Nazaret, sub acuzația de blasfemie și dorind cu orice preț eliminarea lui fizică, prefectul Ponțiu Pilat ar fi rămas în istorie cel mult ca un obscur înalt funcționar roman, trimis în misiune la capătul imperiului. Dar implicarea lui în cel mai important și cunoscut proces judiciar al lumii, devenit astfel prin minunea învierii lui Hristos, după executarea sentinței sale de condamnare la moarte, i-a creat peste timp o notorietate pe care nu a mai cunoscut-o niciunul dintre predecesorii și succesorii săi și, în orice caz, aproape niciunul dintre muritori.

Astfel, în relatarea Patimilor lui Iisus, Evangheliile îi conferă un rol de prim plan; creștinii l-au inclus apoi în Crezul apostolic, iar în cei aproape 2000 de ani de creștinism, de până acum, în jurul persoanei și faptelor sale s-au țesut numeroase legende, s-a creat o bogată literatură, iar mai toate artele i-au acordat o atenție aparte. În imaginarul colectiv el întruchipează figura lașului care fuge de răspunderea faptelor („S-a spălat pe mâini ca Pilat din Pont”). Așa se face că astăzi Ponțiu Pilat aparține, mai cu seamă, credinței și legendei și este foarte puțin reținut de istorie.

Și, totuși, personajul a avut o existență reală, concretă, fără cunoașterea căreia semnificațiile de orice natură ale faptelor sale nu pot fi pe deplin înțelese. Într-a devăr, relatările istorice ne arată că, în calitate de prefect roman, el a venit, de câteva ori, în conflict cu populația locală, iar lipsa de tact, îndărătnicia administrațiilor și, cu precădere, împrejurările timpului aveau să-l coste, în cele din urmă, chiar funcția imperială!

Cunoaștem în acest sens, șase episoade din viața și activitatea publică a lui Ponțiu Pilat: incidentul cu portretele împăratului (26-27 d.Hr.), revolta apeductului (cca. 29 d.Hr.), pilda galileenilor (29-30 d.Hr.), procesul lui Iisus (30 d.Hr.), scandalul scuturilor votive (31-33 d.Hr.) și reprimarea revoltei samaritenilor (36 d.Hr.).

Toate sunt relevate de surse istorice: patru de Flavius Iosephus, în Războiul iudaic... și/sau Antichitățile iudaice, unul în Legatio ad Caium a lui Philon din Alexandria și unul singur, pilda galileenilor, în Evanghelia după Luca, dar cu racorduri istorice. Numai în contextul și în conexiune cu aceste evenimente poate fi înțeles așa cum se cuvine momentul judiciar al judecării și condamnării lui Iisus din Nazaret, din perspectiva atitudinii și rolului de iudex maximus al lui Pilat. Pentru a reda cât mai fidel atmosfera faptelor și a favoriza percepția istorică a evenimentelor am optat pentru o manieră specială de expunere a celor întâmplate: prezentarea izvorului (textului) aferent, urmată de comentariul în care am încercat să-i decelăm semnificațiile istorice.

Cum, într-o lume bulversată de o mare criză a devenirii sale, aflată în pragul unei noi schimbări, fundamentale, precum este astăzi cea a noastră, individul nu poate scăpa de stresul realului decât prin întoarcerea la esențele existenței sale originare, am

pornit în căutarea omului concret care l-a judecat și condamnat la moarte, într-o împlinire a unei profeții, pe Iisus din Nazaret, devenit, prin înviere, Hristos, fiul lui Dumnezeu.

Am descoperit astfel, nu fără o anumită surprindere, un Pilat al istoriei, cu o existență reală, marcată de evenimente și întâmplări legate mai ales de cariera sa politică și militară ca prefect al Iudeei, timp de mai bine un deceniu. O biografie obișnuită, mai ales pentru un funcționar imperial de la începutul veacului I d.Hr., care a început, s-a derulat și a luat sfârșit ca în cazul multora în epocă.

... Mai mult ca sigur, nici pe timpul judecării lui Iisus și nici câtă vreme i-a mai rămas de trăit după aceea, Ponțiu Pilat nu și-a dat seama de implicațiile procesului judecat de el în acea dimineață senină de, cel mai probabil, vineri, 7 aprilie anul 30 al erei noastre. Poate că nu a mai reținut cu exactitate nici numele părților, inclusiv pe cel al condamnatului trimis la moarte prin crucificare ori nici măcar chiar procesul în sine. El a intrat însă, astfel, poate total inconștient dar sigur, pe porțile mari ale istoriei ultimilor 2000 de ani și va rămâne așa atâta timp cât va dăinui creștinismul și vor viețui creștinii, ca Judecător al lui Iisus!

Mircea Duțu

I.
UN PREFECT ROMAN
LA CAPĂTUL LUMII (ROMANE)

În anul 26 d.Hr., numit prefect al Iudeei prin decret al împăratului Tiberius, foarte probabil la propunerea lui Lucius Aelius Sejanus, temutul comandant al gărzilor pretoriene, Ponțiu Pilat, împreună cu soția sa, Claudia Procula, având cu ei lucrurile strict necesare întemeierii unui nou cămin, soseau, după 10 zile de călătorie liniștită pe mare, la Cezareea Maritimă. Zeii rânduiseră a nu le da copii așa că situația era mai ușoară în privința deselor mutări din pricina ocupației bărbatului, dar mai împovăraătoare pentru singurătatea femeii. Pe atunci Portul Cezareei era cel mai mare din estul Mediteranei și unul dintre cele mai aglomerate, fiind locul de unde se expediau bogățiile din Orient către Roma. El era format dintr-un bazin exterior protejat de două diguri; cel din sud, înalt de 594 m și lat de 53 m, avea în vârf un mare far, pe care Irod l-a denumit Drusus, după numele ginerelui lui Augustus, mort de foarte tânăr.

Sediul prefectului Iudeei se afla aici, la Cezareea Maritimă, construită de Irod cel Mare, pe locul stabilit cu secole înainte de marinarii fenicieni și cunoscut sub numele de Tumul lui Strato. Asemenea altor orașe din regiune, cetatea avea două edificii centrale: templul și palatul; alături de ele se aflau impozante clădiri publice, inclusiv un teatru și un stadion, unde Irod a organizat, din cinci în cinci ani, jocuri devenite cunoscute în

întreaga lume antică. Sistemul de canalizare fusese bine proiectat și realizat, iar apa necesară celor peste 15.000 de locuitori ai urbei era furnizată printr-un apeduct, de la izvoare situate la poalele muntelui Carmel spre est și chiar prin captări din subteran.

Dând dovadă de spirit urbanistic, fondatorii au amplasat zona industrial-artizanală a orașului în partea de est a acestuia, astfel încât vânturile să risipească mirosurile neplăcute emenate de atelierele și tăbăcăriile aflate aici și să estompeze zgomotul căruțelor sau instalațiilor manufacturiere pentru protejarea locuitorilor. Prefectul locuia, probabil, în palatul pe care Irod îl construise inițial pentru familia sa.

Provincia cuprindea, din punct de vedere administrativ-geografic, la sud Idumeea, în centru Iudeea propriu-zisă și spre nord Samaria. Nu era o zonă întinsă și cu un relief dificil, greutățile pentru guvernarea romană provenind mai ales din partea populației locale care, în virtutea unei tradiții puternice și a particularităților religioase, singulare și complet deosebite opunea stăpânirii străine numeroase rezistențe.

Cea mai mare parte a locuitorilor erau evrei; samaritenii asumau mozaismul într-un mod original și se aflau adesea în opoziție cu primii; la rândul lor, idumeenii, asimilați poporului evreu de I. Hyrcan (135-105 î.Hr.) nu erau de o fidelitate exemplară față de Torah. Marile orașe precum Samaria și Cezareea Maritimă adăposteau o semnificativă populație grecească, iar procesul de elenizare era puternic, îndeosebi în ceea ce privește comerțul și cultura.

Societatea iudaică a timpului era puternic fragmentată, constituită din secte diverse și concurente. Preocuparea prioritară

era aceea de a ști cine era cel mai fidel tradiției și Torei. Principalele curente erau: partidul saduceilor, cel al fariseilor, mișcarea eseniană și un grup mai violent, viitori zeloți. Fariseii erau „campionii” cererii de puritate, mergând până la exces. Așa, de pildă, atunci când mergeau pe străzi, țineau ochii în jos pentru a nu întâlni fața unei femei care ar putea stârni dorințe vinovate. În plus, trăiau în frății, dar rămâneau legați de viața socială.

Și esenienii doreau să-și păstreze puritatea, dar optaseră în acest scop pentru rupere totală de lume și refugiul în deșertul Iudeei, la Qumran, unde organizaseră mai multe tabere. Saduceii aparțineau clasei cea mai așezată, constituiau elita politică și sacerdotală a țării. Colaborau cu stăpânirea romană, considerând că înțelegerea cu ea era singurul mijloc de a asigura supraviețuirea Israelului și de aceea au devenit apărători ai ordinii publice, promotori ai *pax romana*. Conservatori în materie de politică și teologie, se situau foarte aproape de mediul marelui preot.

Cea de-a patra mișcare, mai agresivă, utilizând mijloace chiar violente era cea care se va numi mai târziu mișcarea zelotă. Această denumire i-a fost dată la momentul amplificării fanatismului evreu, care va face să izbucnească războiul din 66 e.n. Totuși, premisele acestui curent existau deja în timpul lui Iisus, fără a avea încă popularitate și nicio organizare militară. Acești războinici ai lui Mesia erau interesați de Iisus deoarece el vestea regatul lui Dumnezeu și afirma că această împărăție se apropia. Contextul religios îi era aproape indiferent lui Pilat, iar în raport cu el Iisus rămânea o ființă inclasificabilă: el purta deopotrivă o dimensiune profetică și una fariseană.

Din cauza situației aici a Marelui Templu, recent reconstituit de Irod cel Mare, capitala spiritual-religioasă a Iudeei era Ierusalimul. În timpul din urmă populația sa se dublase, ajungând la 60.000 de locuitori. Au fost ridicate, de asemenea, un hipodrom, un teatru, palatul regal (folosit apoi de prefecti) și două fortărețe (Antonina și o alta pentru paza palatului). Casele frumoase ale celor bogați erau situate în partea de sud și cea de nord a orașului. Mereu cu gândul la viața religioasă și la cea de după moarte, evreii au făcut ca Templul să se extindă până a cuprinde a șasea parte din suprafața Ierusalimului, iar vechiul cimitir al orașului s-a mărit mereu, cu morminte bogate.

Cucerit de David în secolul al X-lea î.Hr. orașul a rămas totdeauna inima Israelului și capitala sa spirituală. Potrivit tradiției biblice Ierusalimul se află pe muntele Moriah, locul sacrificiului lui Abraham. În epoca lui Pilat, cetatea avea un rol esențialmente religios, marile rute comerciale o ignorau, trecând de-a lungul coastei ori la est de Iordan. Templul era cel mai mare patron al orașului; în jurul său trăiau micii artizani și comercianți care vindeau suveniruri pelerinilor. Adevărate tensiuni sociale măcinau Ierusalimul. Dar locuitorii lui făceau zid comun în jurul Templului, întrucât acesta era singura rațiune de a trăi pentru cei mai religioși, singurul mijloc de a supraviețui pentru toți. În consecință, oricine se atinge, sub orice formă, de Templu și slujitorii lui era considerat un dușman de către toți ierusalemiții. Pe timpul prefecturatului lui Pilat, cu ocazia Pesahului, evreii din toate colțurile lumii se îndreptau către Ierusalim. Aceștia sacrificau la Templu mii de animale: miei și capre. Străzile strâmte, adesea în trepte, erau invadate de pelerini, de vârstnici purtând coșuri grele,

comercianții etalându-și mărfurile direct pe pământ. Marea majoritate a vizitatorilor se instalau în afara cetății, pe muntele măslinilor. Cuvântul Templu este folosit atât pentru a desemna construcția în sine, cât și grupul Marilor Preoți care îl conduceau.

Istoria relațiilor bilaterale romano-evreiești era deja destul de bogată și relativ îndelungată. Primul contact oficial dintre romani și evrei, cunoscut de istorie, datează din anul 164 î.Hr.; atunci, în timpul conflictului dintre regele Antioh al IV-lea (175-164) și populația iudee răsculată, o delegație senatorială romană aflată în trecere prin Siria a oferit insurgenților o mediere interesată, știut fiind că orice putea slăbi puterea regilor greci din Antiohia era profitabilă Romei. A urmat un tratat de alianță și asistență, reînnoit periodic (în 161, 146, 140, 127-125 î.Hr.) între regatul hasmoneilor și imperiu. Odată cu anexarea Siriei de către Pompei (64 î.Hr.) perspectiva relațiilor romano-iudee se schimbă radical; dispariția dinastiei seleucide a făcut inutilă alianța pentru Roma, iar evreii erau văzuți acum, dimpotrivă, ca o sursă de tulburări în zonă, mergând, după moartea regelui Alexandru Iannai (103-76), până la a pune în pericol dominația romană în regiune. După victorie, Pompei a primit la Damasc nu mai puțin de trei ambasade din partea evreilor: una din partea regelui și marelui preot Hyrcan II (119-30 î.Hr.) care pretindea recunoaștere și înțelegere, o alta a fratelui său Aristobul II (69-63 î.Hr.) care reclama pentru sine titlul regal și o a treia, a evreilor religioși care doreau să scape de amândoi. Romanul a decis să-l sprijine pe cel mai puțin periculos dintre ei, respectiv pe Hyrcan II, care era flancat de un personaj

ce se va dovedi un aliat decisiv pentru imperiu, Antipater, cu cei doi fii ai săi: Phasaiei și Irod.

Dar pentru a cuceri și supune efectiv Iudeea a trebuit ca Pompei să asedieze Ierusalimul și să captureze Templul și bogățiile sale. Apoi, timp de încă 20 de ani s-a înregistrat o perioadă de instabilitate, până când, în 4 î.Hr. regele clientelar Irod, supranumit cel Mare avea să ajungă la o anumită ordine și echilibru printr-o poziție corespunzătoare față de Roma.

Pentru a asigura pax romana inclusiv prin promovarea dictonului clasic *divide et impera*, Pompei a împărțit noile teritorii cucerite în 4 regiuni administrative denumite: Iudeea, Samaria, Perea și Idumeea, la est de Iordan, în același timp, regii locali s-au implicat în frământările politice și luptele pentru putere de la Roma. Astfel, pentru a-i mulțumi lui Antipater, Iulius Cezar a declarat funcția de Mare Preot ca ereditară, favorizându-l în acest mod pe Hyrcan, iar lui i-a dăruit funcția de prim prefect al Iudeei, care devenise o subdiviziune a mult mai marii provincii romane, Siria.

Ocupația imperială a cunoscut în privința raportului cu autoritățile locale două mari perioade, prin acordarea Iudeei, inițial, a unui statut de stat client sub protectorat roman (între 63 î.Hr.-6 d.Hr.), urmată de instaurarea unui regim de administrare directă, printr-un agent imperial (după 6 d.Hr.). Niciodată însă Roma nu a putut găsi soluția care să-i permită stabilizarea deplină și armonioasă a provinciei și să facă să domnească aici o veritabilă *pax romana*. Iudeea era una dintre cele mai îndepărtate provincii ale imperiului și, în orice caz, a rămas permanent reticentă în acceptarea ordinii romane, în ciuda atotputerniciei acesteia.

La această atitudine concureau numeroși factori. Cel mai important rămânea evident aproape conflictul total de civilizații și mentalități. Existau o serie de exigențe ale vieții iudaice care trebuiau înțelese și oricum respectate, precum: importanța Templului din Ierusalim, căruia evreei de pretutindeni erau obligați să-i trimită o contribuție bănească anuală (ceea ce a implicat o legislație specifică), tabuurile alimentare, practicarea sabatului și a circumciziei, ori interzicerea imaginilor. Romanii nu puteau înțelege și admite, în orice caz, exclusivismul evreu; iudeii venerau numai un zeu, iar religia și slujitorii ei se implicau în fiecare gest cotidian. După întoarcerea din exilul babilonian (539 î.Hr.) căpeteniile spirituale ale iudeilor nu au încetat să înăsprească obligațiile rituale pentru toți, pentru a separa și delimita cât mai mult evreei de ceilalți, neamul ales al lui Israel de păgâni. Ca o reacție la asemenea realități, mulți romani, chiar intelectuali ajunseseră să creadă că iudeii sunt dușmanii genului uman, căci refuzau să întrețină relații sociale normale cu alte popoare!

La toate acestea trebuie să adăugăm o resurrecție a mișcării mesianice. Mai ales după moartea lui Irod cel Mare (4 î.Hr.) s-au înmulțit predicatorii și agitatorii care anunțau iminența sfârșitului lumii și chiar venirea unui mesia care să redea libertatea și strălucirea evreilor și regatului lor. Această mișcare disidentă avea să culmineze în ultimele decenii ale secolului I d.Hr., ceea ce va provoca o mare nerăbdare în popor: dorința fiecăruia și deopotrivă, a tuturor de a fi gata pentru „ziua Domnului” și aplecarea spre exigențele de puritate rituală. În acest context de tensiune extremă Ponțiu Pilat prelua funcția de prefect al Iudeei.